

nosti življenja, končni poudarek sam je tako topel in nravno čist, da resnično pretrese. Tragika zadnjih prizorov je tako močna, da osvetli vso zgodbo v popolnoma novi, očiščujoči luči. Tako ob koncu spoznamo, da se nam od dogodka do dogodka, vedno globlje in bridkeje razkriva skrivnostna moč materinstva; sama iz sebe nesrečna mati ustvarja sanje o svetu in si čara lepoto tam, kjer je gola praznina; iz skrivnih, nedoumljivih vrecev življenja žubori sreča samo zanjo, drobna, da je nihče drugi ne vidi in kakor da s svojim nepremagljivim uboštvom kljubuje vsemu svetu in s svojo modrostjo tudi premaguje svet.

Morda ne bo na tem mestu odveč, če omenimo, da je delo sprožilo idejne pomisleke in celo ugovore, češ, da ljudje, ki jih slika Kranjec, niso resnični in da z njimi dela krivico svojim rojakom. Težko je prisposodbljati naturalistično-idealistično delo z zemljepisno in etnično točnostjo; Kranjčeva prirodna neposrednost in preprostost si je preko tipičnosti in folklore poiskala tudi poudarkov v etičnih in socialnih nasprotjih, pri čemer se pač premakne zunanja podoba ljudi, ne more pa se bistveno spremeniti njihova notranja resničnost. Nikakor nimam namena zagovarjati naturalizma, ki bi bil samemu sebi namen, treba pa je poudariti koristnost tiste umetniške volje, ki se ne ustavlja ob lepem videzu ali spodbudni popolnosti, pač pa se z nezakritim pogledom približa življenju povsod, kjer se skrivajo npravstveno etična nasprotja. Kranjčeva gola prirodnost nekajkrat zaboli, njegovi naturalizmi včasih udarijo celo proti dobremu okusu, vendar nam iskrenost mora biti ljubša kakor beg od nje. Ne da se utajiti, da naturalizem tudi kot življenjski nazor vse bolj in bolj posega v naš čas, a premagali ga ne bomo z uglašeno družabnostjo, s samim strnjenim nazorskim mišljenjem, ampak z zdravim razumevanjem človeške narave, nad katero mora bdeti močan duh. Narave ni moč tajiti in jo zavreči, treba jo je plemenititi, kakor si je iskreno krščanstvo vedno prizadevalo. Zato nam končno prav pri tem delu ostane samo še tisto staro vprašanje, koliko je tragična neurejenost sveta kot zgled plodnejša kakor ideološko pretehtana in na vse strani umerjena lepota. In še eno: Miško Kranjec je v tem delu na važnem razpotju: ali v naturalizem in materializem, ali v idealistično poglobitev snovi in vsebine. To je tisto važno vprašanje.

F. K.

J u š K o z a k : **Za prekmurskimi kolniki.** — Slovenske poti XV. Str. 87. Tiskovna zadruga v Ljubljani 1934. V našem ne kaj bogatem, večinoma samouškem potopisnem slovstvu ima Kozakova knjiga svojo posebno vrednost, čeprav ne moremo reči, da bi bila oblika popolnoma nova. Literat, strokovnjak, socialni in kulturni razmišljevalec potujejo v isti osebi in se ustavljajo ob vtisih in dejstvih, kramljajo, razmišljajo in drug drugega dopolnjujejo. Tako se vse slike končno strnejo v nekako sintetično monografijo o Prekmurju, kakor svet pojmuje človek današnjih dni — ne kot predmet sam, ampak kot pojav v skupnosti drugih pojavov, v sklenjeni celoti.

Ta zemljepisna, zgodovinska in duhovna podoba Prekmurja je seveda tudi dokument pisatelja samega, saj splošno velja, da tudi v potopisu piše

vsakdo svoj roman in celo iz tuje zemlje išče potrdila za svoj duhovni nazor, zlasti razrešitve za tisto, kar ga nepremagljivo spremlja kot njegova posebna volja v življenju. Tako gleda Kozak Prekmurje. Najprej kot vitalni realistični oblikovavec, ki ga opaja moč narave, da njegovo oko vdano sprejema širino in prvobitnost zemlje. V močnih vtisih in neposrednih občutjih se naslaja njegova težnja po človekovem osvobojenju v naravi, v nji prihaja oddih, celo zmaga nad nasilno civilizacijo in prehitevajočo se, neorgansko kulturo. Kozak je v tej zemlji načel in odkril mnogo tega, kar je v njem samem in povrhu še potrdilo za upravičenost svojega razumskega in nagonskega realizma. Posebno odločilno za knjigo samo je to, da pisatelj popotuje k Mišku Kranjcu, ki mu je posvetil tudi posebno poglavje; z vsemi njegovimi literarnimi podobami dobro pripravljen popotuje z Miškom k Mišku in izpričuje njegovo realistično verodostojnost. Taka poglavja kakor Na hotiškem pašniku, Večer ob Muri so na novo napisana za Kranjcem, kakor so druga, zlasti Debela Rezika v Vučkovcu, bohoten literarno-naturni obraz po Kozakovem osebnem opazovalnem daru in temperamentu.

Pa to ni tisto, zaradi česar se je Kozaku zdelo vredno pisati o Prekmurju. Iz zunanjih podob prehaja vase, iz snovi prodira v notranjost in odpira vprašanja, ki dajejo predmetu vrednost in upravičenost. Prekmurje mu ne budi samo glos in prisodob, ob njem zaživi vsa naša sodobna problematika, vprašanje Prekmurja kot slovenske zemlje, ki se je po tisočletju združilo z materno zemljo in se mu je naravno in umetno vsilila tudi vsa naša domača bolečina. Posebno dve vprašanji je pisatelj prinesel s seboj, gospodarsko in svetovnonazorno, in ju razčlenjuje ob neposrednih dejstvih in svojih opazovanjih. Ti dve vprašanji je približal življenju in v neskladnosti med videzom in resničnostjo odprl pogled v kričeča nasprotja današnjega sveta ter nakazal nujnost odločitve. Čut do resnice in njena bolečina vrtata, odpihavata navlako in teorije, pa vidita povsod samo kompromise, ki jih sedanji čas še vedno postavlja kot odrešilni izhod. V teoretičnih gospodarskih ugibanjih je po pravici moral seči samemu sebi v besedo, ko pravi: Pustimo, probleme je treba doživeti (68), zato rajši postavlja sama dejstva in življenje, njegova vera v zgodovinski razvoj pa mu odpira razgled. Prizor pred beltinskim gradom (69—70) nekako nakazuje rešitev. Tu vidimo živ zakon človeškega razvoja: posamezne družabne plasti in stanovi odmirajo kljub svojemu odporu. Ne pomaga niti duh, kadar gre za obračun z zagrešenim svetom. Toda Kozak rajši govori v antitetičnih in paradoksnih podobah; v njih se utrinja mrk ogenj in misel dobiva zgočo plastiko.

Ta dialektika gospodarskega materializma in idealizma spominja sicer na Krležovo nagnjenje do takih dialektičnih podob, vendar se povsod vidi, da so se ta vprašanja Kozaku resnično vperila in da so sestavni del njegovega realizma.

Mnogo nemirnejša in hujša se čuti iz Kozakovega dela bolečina katoilstva. Dvakrat se je posebej ustavil ob nji. Od Turnišča do Bogojine gleda ljudstvo, njegovo versko manifestacijo in sklene o njem: »Ne čuti, da še ni postal kristjan, ampak le katoličan, ter se pokorava verskemu občestvu kakor plugu, s katerim orje zemljo« (51). Katoličanstvo mu je na tem mestu

kompromis med slabo naravo in nečem absolutnim, konservativna moč, sugestivnost in elastična ravnoteženost, kar je pač izpoved njegovega osebnega občutka in obtožba zunanje podobe življenja; tej sodbi vendarle manjka tisto osebno razmerje, ki odpira neposrednejše poglede, bolečina božjega, ki med krščanstvom in katoličanstvom dojame prvo, in recimo, sprejme njegovo polnost in prvotnost nasproti zunanosti in duhovnemu ponarejku; le pre-radi si domišljamo, da ljudska vernost nima globin in da ni v nji prvotnega krščanstva. V razigranosti in sproščenosti na Trojiškem vrhu se med drugimi, splošno narodnimi zaključki vnovič oglasi ta bolečina, topot širša, kot neskladnost majhnega in velikega, zunanjega in notranjega, materialnega in duhovnega, dasi se čudno zdi, da je tudi glosa o »Veselem vinogradu« važen del te bolečine. Tu govore tudi o Bogu, kateremu Prešeren ni nobene zapel (80), o naši idealistični vzgoji, ki nam je izmaličila sliko o sebi (81), o Slovencih kot definiciji onostranskega naroda (83). Iz teh razgovorov kliče Kozak k zemlji in k resničnosti. Tega mu nihče ne oporeka, ker ima prav, da so nam v sami idealistični spekulaciji splahnela mnoga stvarna vprašanja. Sodim sicer, da misli samo na literaturo, ker bi mu naša gospodarska kultura dala drugačen odgovor. Saj nam je v svojem pripovedovanju o Prekmurju pokazal nekaj duhovskih ljudi, ki so združili narodno in versko vprašanje v najpreprostejšo podobo slovenske zavesti in so torej opravili svoje delo zelo konkretno; najsi se naša idealistična ljudska vzgoja zdi meščanskemu človeku še tako naivna in ozka, ne more tajiti, da so v nji vrednote, iz katerih so pognali morda najboljši sadovi naše duhovne in materialne kulture. Zato sodim, da gre Kozak tu še naprej, da se je v njem vnovič razklalo in da zopet odpira svoj kozmični nazor, ker ga sklepa s smrtjo. V nekaki baladni aforistiki nakazuje svoj sklep. Kaže nam mumijo fevdalca in generala Hadika v kapeli na Trojiškem vrhu in njeno smrtno grozo. Ali naj mir egiptanske mumije in onostranska groza Hadikovega nestrohnelega trupla odpirata nov pogled, bolj blažilen ali celo odrešilen? Pisatelj precej jasno nakazuje vprašanje o človeku, da je njegova moč od spodaj, iz same narave.

Kozakova knjiga mnogo nakazuje, mnogo stiska vase; dobro se čuti njen glavni namen, da bi prav vse izpovedala ali vsaj načela. To je njena glavna vrednost, prav za prav vsa njena vsebinska problematika. Ne da bi jo tajil, narobe, razgalja bolečino, zato, da bi jo premagal. Toda premaga je ne. Neki svet se završuje in začenja se novi, toda ni še premagan stari svet. Tipamo bolečino, a ker še ni vsa pred nami, je ne bomo preboleli. Morda tisti, ki so še zunaj in pri katerih sodimo, da ne bodo hoteli premagati ne sebe ne preteklosti? Tudi naturalizem ima svojo utopijo. F. K.

Kossak-Szczucka: **Legniško bojišče**. Roman. — Prevedel France Vodnik. Ljudska knjižnica, zv. 52. Jugoslovanska knjigarna, 1935, str. 274.

Kossak-Szczucko smatrajo Poljaki za obnoviteljico poljskega povojnega zgodovinskega romana, da, svoj čas ni manjkalo celo glasov, ki so jo imenovali — drugega Sienkiewicza. Tako so jo namreč krstili ob njeni prvi večji zgodovinski epopeji »Zlata svoboda«, kjer opisuje v načinu in stilu kake Handel-Mazzettijeve boje arijancev v XVI. in XVII. veku s katoli-